

ТЕОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи» Національного банку України

Проведено аналіз української філософської традиції конкретного православного ідеалізму з метою визначення змісту теологічного знання, котре може стати ефективною ідейною основою для формування концепції сталого розвитку сучасної України.

Ключові слова: теологічне знання, сталий розвиток, конкретний православний ідеалізм, «філософія серця», соціальна інтеграція.

The author investigate the Ukrainian Orthodox idealism. The Contents of this philosophical tradition is the ideological foundation of concept of sustainable development for modern Ukraine.

Key words: theological knowledge, sustainable development, Orthodox idealism «philosophy of the heart», social integration.

Плани трансформації сучасного українського суспільства пов'язуються з концепцією сталого розвитку, котра вважається її апологетами ідеологією XXI століття. З часу проголошення висловлених у 1992 році на конференції ООН ідей в Україні робилися спроби розробити та реалізувати моделі сталого розвитку. Тривале загострення соціально-економічної ситуації свідчить про те, що такі спроби є невдалими. Одна з головних причин цих невдач – поверховий погляд вітчизняних стратегів сталого розвитку на соціально-культурну складову ідеї.

Сутність сталого полягає в узгодженні інтересів сучасних та майбутніх поколінь з одного боку та злагоді у сьогоденному суспільстві – з іншого. Що пов'язує суспільство та різні його покоління у єдине ціле? Що є базовою передумовою узгодженості інтересів? Яка сила здатна об'єднати окремих різних людей в єдине ціле? Відповідь очевидна – національна культурна спадщина, особливо – її духовна складова. Суспільна криза є наслідком втрати наявним поколінням культурної традиції. Існування поза її контекстом породжує покоління, яке є не потрібним для справи реалізації національної ідеї. Таке покоління переймається інтересами утилітарного змісту, впроваджуючи своєрідний позбавлений теологічного знання «бездуховний гуманізм». Відсутність духовних орієнтирів спричиняє домінування орієнтирів суспільства споживання, у якому годі займатися пошуками ознак як власної, так і національної ідентичності. Тим більше – пошуками свого покликання та його реалізації.

Відомий дослідник національної філософської традиції С.Ярмусь говорив про «...духовно розгублену людину нашого часу» [6, 4]. Така дефініція цілком влучно характеризує стан сьогоденного українського суспільства, якому постійно, у тому числі з часів здобутої наприкінці XX століття незалежності, нав'язували штучні форми суспільного устрою. Епохальне значення політичних подій останнього часу визначається тим, що їх зміст свідчить про намагання здійснити справжню самореалізацію

та встати на шлях практичного втілення власної історичної місії. Покоління сучасної України при усіх нещастях, які випало йому пережити, має унікальну нагоду вивести націю з темряви духовного сну та показати її світові як окрему спільноту з власною долею.

Метою доповіді є визначення місця теологічного знання у соціально-філософській складовій концепції сталого розвитку України.

Вказаний аспект концепції знайшов свою розробку у роботах В.П. Андрущенка, П.І. Артюха, В.М. Барякіна, Ф.І. Вольвача, М.І. Дробнохода, М.М. Кисельова, В.Г. Кременя, В.С. Крисаченка, Ю.М. Мартинюка, Б.В. Новікова, В.М. Ніколко, В.О. Огнев'юка, О.Д. Сараєва, А.В. Толстоухова, М.І. Хилька, В.В. Шепи, І.Р. Юхновського. Освітня парадигма сталого розвитку суспільства конституюється у працях Н.С. Автономової, Е.В. Гірусова, М.І. Дробнохода, М.М. Моїсєєва, М.К. Трифонової, А.Д. Урсула, Г.А. Ягодіна.

Ми вже вказували, що спроби трансформації українського суспільства з огляду на ідеї сталого розвитку поки є невдалими. Причина вбачається у тому, що недостатня увага приділена духовній складовій концепції. У програмному виданні Національної академії наук України під характерною назвою «Національна парадигма сталого розвитку» вказаний аспект трактується тільки як забезпечення «...стійкого соціального розвитку на основі принципу справедливості» [1, 9]. Чи можна звести тільки до цього доволі складний та глибокий соціально-культурний зміст оптимальної моделі сталого розвитку для України?

З метою представлення культурної складової ідеї сталого розвитку ми звертаємося до вітчизняної філософської думки. А саме – до традиції конкретного православного ідеалізму, котра у свій час була названа Д.Чижевським «філософія серця».

Знання про «серце» є теологічним за своїм змістом, оскільки таке знання здобувається віруючою православною людиною. Це знання ґрунтується на твердженні, що «серце» є сутністю, де у людському тілі знаходить своє місце безсмертна, унікальна людська душа. «Серце» - це утаємничена глибинна безсмертна сутність особистості, у якій відображається її індивідуальність, яка є джерелом специфічних для цієї особистості думок та відповідно до них дій. Розкриття цієї сутності – головна справа життя людини.

Такі ідеї висловлюються вже у часи зародження конкретного православного ідеалізму, зокрема - у богословському тексті V століття нової ери «Корпус ареопагітики». Потім вона знаходить своє втілення у світогляді духовних лідерів Княжої доби. Зокрема – у митрополита Іларіона, Володимира Мономаха, у невідомого автора «Слова о полку Ігоревім». Перекладений у 1371 р. на староукраїнську мову вже згаданий нами «Корпус ареопагітики» дав можливість для розвитку своїх ідей у душі «філософії серця» та з метою відстоювання «батьківської віри» філософам-полемістам XVI - XVII століть. Так, творчість одного з таких полемістів І.Вишенського ґрунтується на сформованих візантійською культурною спадщиною давньоруських духовних цінностях. Здобуття найвищого рівня духовності І.Вишенський вбачав у існуванні «внутрішньої» людини, яке досягається самопізнанням та самовдосконаленням.

У XVIII столітті «філософія серця» знайшла глибоке та розлоге втілення у житті та творчості Г.Сковороди. Староруська традиція була збагачена ідеями античності, патристики, німецького містицизму. Впроваджується концепція про три світи та дві людські натури. У душі вже сформованої традиції Г.Сковорода стверджує можливість пізнання «внутрішньої» людини виключно шляхом самопізнання та

самовдосконалення. При цьому дуже глибокий зміст надається терміну «щастя», яке філософ вважає метою людських прагнень. Воно здобувається через містичне розкриття божественної суті людини, а саме – виявлення у ній природної схильності до певної праці, яку Г.Сковорода називає «сродною». Ознаки щастя – «спокій душі» та «тиша серця». Ключовий моральний принцип – «вдячність». Умова миру та щастя у суспільстві – заняття її членів «сродною» працею.

Натхненні Г.Сковородою, у дусі «філософії серця» мислять П.Куліш, М.Гоголь, Т.Шевченко. Форми класичної філософії, православним ідеям про «серце» надає П.Юркевич. У зв'язку з роботами та життям П.Юркевича Д.Чижевський та І.Мирчук вживають стосовно вітчизняної філософської думки назву «філософія серця».

Яскраве та своєрідне втілення «філософії серця» знаходить у творчості Б.Вишеславцева. Східнослов'янська містична традиція, виражена у «філософії серця», стає основою «етики благодаті». Вона полягає у ствердженні як найвищої цінності для людини «виходу в Абсолютне». Цей вихід здійснюється не раціонально (Абсолютне для Б.Вишеславцева неможливо виразити у логічному понятті), а інтуїтивно, серцем. Філософ збагачує «філософію серця» ідеєю З.Фрейда про еротичну природу підсвідомого. Але, наслідуючи К.Г. Юнга, мислить він цю ідею у такий спосіб: прагнення душі до втілення своєї суті ерос сублимує та перетворює тілесні підсвідомі прагнення у духовні. Сублімація еросу трансцендентує людину та робить її залежною від Абсолюту. Ця залежність рятує людину від відчуження та призводить до вільного виходу у сферу Абсолютного.

«Філософія серця» знайшла свій розвиток у Західній Європі, вона стає основою для становлення сучасної філософії екзистенціалізму.

Цінність охарактеризованого нами теологічного знання полягає у тому, що воно є здатним здійснити соціальну інтеграцію. Така інтеграція – базова основа ідеї сталого розвитку. Адже для того, щоб забезпечити щасливе життя сучасного покоління без шкоди для наступних поколінь, потрібно саме інтегрувати усі покоління у єдину спільноту. Філософський зміст соціальної інтеграції полягає у її визначенні як частини процесу розвитку, що пов'язана з об'єднанням у єдине ціле різних частин та елементів суспільної системи та суб'єктів комунікації [5, 215]. При цьому інтеграція може здійснюватися у межах вже усталеної системи. У цьому випадку інтеграція вдосконалює наявну систему, підвищуючи рівень її цілісності та організованості. Але особливу цінність інтеграція має при формуванні нової суспільної системи з раніше непов'язаних елементів. Саме таку ситуацію ми спостерігаємо у сучасній Україні: через об'єктивні та суб'єктивні причини ламається стара система цінностей. Утворюється «духовний вакуум», який потрібно якомога швидше заповнити ефективними адекватними сутності нації ідеями.

Інтеграція, котра побудована на правильному теологічному знанні, відіграє визначальну роль у справі побудови нової політичної системи. Досконалість та ефективність такої системи безпосередньо залежить від рівня та характеру інтеграції. Так, інтеграція збільшує обсяг та інтенсивність соціальних взаємозв'язків та взаємодій, зокрема – формує нові форми та рівні суспільного управління.

Важливо вказати, що охарактеризовані нами теологічні ідеї протягом XX та початку XXI століть не мали статусу основи національної ідеології, отже, вони не були залучені для справи освіти, навчання та

виховання. Настав час, коли цю глобальну помилку потрібно виправляти. Сьогодні Україна переживає буремні драматичні часи, коли суспільство як ніколи потребує усвідомлення духовної основи свого буття.

Висновки. Філософською складовою ефективною концепції сталого розвитку України має стати національна світоглядна традиція, пов'язана з теологічним знанням, а саме - конкретним православним ідеалізмом. Це знання має бути залучене як структуроутворююча ідейна основа планів трансформації українського суспільства у контексті концепції сталого розвитку.

Теологічне знання, про яке йшлося, це знання про «таємницю людини». Бог не закінчив акт творіння світу. Він продовжує його створювати шляхом подвигів тих людей, які діють «сердечно», тобто за покликанням. Людина творить світ з Богом. У цьому практичному (праксеологічному) значенні вона виявляє свою богоподібність. Обмежений людський розум не здатний планувати творіння світу. Задуми Бога пізнаються людським серцем, котре виявляється у «моральнісних» (термін П.Юркевича) вчинках. Сакральний зв'язок Людини з Творцем закріплюється вірою, сакральний зв'язок між людьми скріплюється «моральнісними» вчинками – любов'ю та справедливістю. Зв'язок існує у формі дії, яка і є таємне творіння світу. Його кінцева мета – таємниця, котру не дано зрозуміти земній людині. Люди покликані разом діяти за сердечним потягом. Хто чинить так – той миротворець. Тобто творець миру.

Ось те ідейне джерело, відкривши яке для себе сучасне покоління є зданим увійти в історію як реалізатор національної ідеї. У зв'язку з концепцією сталого розвитку – поєднати усі покоління українців в єдине ціле, яке органічно та злагоджено існує у світовій спільноті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.
2. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. — 2-ге вид. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
3. Сковорода Г.С. Твори: в 2 т. / Григорій Савич Сковорода. – К.: АТ «Обереги», 1994. – Т.1.: Поезії Байки. Трактати. Діалоги. – 528 с.
4. Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого/ П.Д. Юркевич// Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі»/Переклад з російської В.П.Недашківського; упорядкування, передмова і примітки А.Г.Тихолаза. – Київ: «Абрис», 1993. – 416 с. – С.73-115.
5. Філософський енциклопедичний словник Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАНУ, 2002, «Абрис». – 742 с.
6. Ярмусь С. Памфіл Данилович Юркевич та його філософська спадщина. Інститут дослідів Волині. Ч.37. Вінніпег, 1979. – 76 с.